

KÜLTÜREL COĞRAFYA BAĞLAMINDA DEVE OYUNUNUN ANATOMİSİ: BALIKESİR İLİ BALYA İLÇESİ ÖRNEĞİ

Anatomy of Camel Play in the Context of Cultural Geography: The Case of Balıkesir Province Balya District

Seçkin HARDAL*
Sinan YAMAN**

Öz

Köy seyirlik oyunlarından biri olan deve oyunu, Anadolu ve Balkan coğrafyasında yaygın olarak bilinmekte ve çeşitli yerlerde hâlen icra edilmektedir. Oyunda sergilenen motifler ve içerdiği unsurlar ile deve oyunu, günümüze kadar ulaşmayı başarmış ancak son yıllardaki sosyokültürel ve teknolojik değişime paralel olarak bitme noktasına gelmiştir. Deve oyunu, Anadolu'nun farklı illerinden Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras ulusal envanterine eklenerek Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altına alınmıştır. Bu doğrultuda, kaybolmaya yüz tutmuş olan deve oyununun saha çalışmaları ve gözlemlerle araştırılarak kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi son derece önemlidir. Bu çalışmada, Balıkesir'in Balya ilçesi ve kırsal mahallelerinde oynanan deve oyununun kültürel coğrafya bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Balya'nın merkez ve kırsal mahallelerinde alan araştırması yapılmış, deve oyununun oynanıp oynanmama durumu tespit edilerek oyunun bilindiği ve oynanmaya devam ettiği yerlerde oyun hakkında bilgi sahibi olan kişilere ulaşılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alanda yapılan araştırmalar, görüşmeler ve gözlemler 2021 yılı temmuz ve ağustos aylarında gerçekleştirilmiş, görüşme sırasında kaynak kişilere yarı yapılandırılmış görüşme formları çerçevesinde oyunun tarihsel, oynanma yeri, şekli ve zamanı gibi başlıklarda açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre deve oyunu hâlen Balya ilçe merkezi ile Balya'nın 24 mahallesinde bilinmekte, 14 mahallesinde ise aktif olarak oynanmaya devam etmektedir. Son yıllarda bitme noktasına gelmiş olan deve oyununun terk edilme sürecinin salgın etkisi ile daha da hızlandığı görülmüştür. Buna karşın bazı kırsal mahallelerde deve oyununu yeniden canlandırma ve eski günlerdeki gibi yoğun katılımı oynatma çabaları da vardır. Bu anlamda kültürel bir miras olarak deve oyununun tüm olumsuzluklara rağmen devam ettirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması çabaları son derece değerli ve önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Balya, eğlence, deve oyunu, köy seyirlik oyunu, kültürel coğrafya.

Abstract

The camel play, which is one of the village theatrical plays, is widely known in the Anatolian and Balkan geography and is still performed in various places. The camel play, with the motifs exhibited in the play and the elements it contains, has managed to reach the present day, but it has come to an end in parallel with the socio-cultural and technological change in recent years. The camel play has been added to the national inventory of intangible cultural heritage of Turkey from different provinces of Anatolia and taken under protection by the Ministry of Culture and Tourism. In this direction, it is extremely important that the camel play, which is on the verge of disappearing, is researched and recorded through field studies and observations and that it can be transferred to future generations. In this study, it is aimed to examine the camel game played in the Balya district of Balıkesir and rural neighborhoods of it in the context of cultural geography. For this purpose, a field study was conducted in the central and rural neighborhoods of Balya. Whether the camel play was performed or not was

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, seckin.hardal@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6185-5981

** Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sinan.yaman@gop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6951-3432

determined, and interviews were conducted by reaching people who have information about the game in the places where it is known and continues to be played. Researches, interviews and observations in the field were carried out in July and August 2021, and during the interview, open-ended questions were asked to the informants on the topics such as the history of the play, the place, the way and the time of the play, within the framework of semi-structured interview forms. According to the findings, the camel play is still known in Balya district center and 24 neighborhoods of Balya, and it continues to be played actively in 14 neighborhoods. It has been observed that the abandonment of the camel play, which has come to an end in recent years, has accelerated with the effect of the pandemic. On the other hand, there are efforts to revive the camel play in some rural neighborhoods and to play it with intense participation as in the old days. In this sense, the efforts to continue the camel play as a cultural heritage despite all the negativities and to transfer it to the next generations are extremely valuable and important.

Keywords: Balya, entertainment, the camel play, village theatrical play, cultural geography.

Giriş

Medeniyetin oluşmasında ve yükselmesinde belirleyici olan kültür, insanlığın binlerce yıllık birikimidir. Kültürün meydana gelmesinde öğrenilen her bilgi, kuşaktan kuşağa aktarılan her yaşam deneyimi etkili olmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2014: 96). Kültürün şekillenmesinde ve aktarılmasında oyun ve eğlence alışkanlıklarının da önemli bir yeri vardır. Her ne kadar oyun, yalnızca çocukluk dönemleriyle ilişkili olarak “ciddi ve iş olmayan” etkinlikler (Bateson ve Martin, 2014: 20) olarak anlaşılrsa da en ilkel biçimlerinden modern şekillerine kadar oyun ve eğlence alışkanlıklarında kültürel birikimden izler görmek mümkündür. Kültürün bir parçası olarak oyun, yalnızca çocukların değil yetişkin insanların ve toplumların hafızasında önemli bir yer tutmakta, anlam bakımından zengin işlevler içermektedir (Huizinga, 2013: 17). Oyunlar kültürel belleğin oluşmasında etkilidir. Yaşanılan coğrafi ortam, kültürel özellikler ve din oynanan oyunların içeriğini de şekillendirmektedir (Gülersoy, 2017: 48).

Modern tiyatronun öncüsü sayılan seyirlik oyunlar da ele aldığı konular bakımından yaşanılan coğrafi bölge ve kültürel ortam hakkında önemli içerikler sunmaktadır. Hem şehirlerde hem de kırsal alanlarda oynanan seyirlik oyunlar halk tiyatrosu ve köylü tiyatrosu olarak Türk eğlence geleneğinde önemli bir yere sahiptir (And, 2014: 11-12). Günümüzde seyirlik oyunlar modern yaşam alışkanlıklarının egemen hale geldiği kentlerde unutulmuş, yalnızca geleneğin korunduğu köylerde devam ettirilmektedir. Köylerde oynanan seyirlik oyunlar, farklı araştırmacılar tarafından köylü temsilleri, köy tiyatrosu, halk tiyatrosu, seyirlik oyun, halk teması, köy orta oyunları vb. şeklinde tanımlanmış, yakın dönemli çalışmalarda ise “köy seyirlik oyunları” kavramında birleşmiştir (Durmaz, 2015: 25). Bu çalışmada da literatürde yaygın olarak kabul gören “köy seyirlik oyunu” kavramı tercih edilmiştir.

Köy seyirlik oyunları; “Temelleri dini inanç ve ritüellere dayanan, zaman geçtikçe eğlence amacıyla, düğün, bayram ya da haftalık toplantılarda ve genellikle kırsal kesimlerde oynanan, çeşitli konuları içeren, insanları eğlendirmenin yanında eğitmeyi de amaçlayan görsel etkinlikler” olarak tanımlanmaktadır (Durmaz, 2015: 28). Tanımda da vurgulandığı üzere köy seyirlik oyunlarının temelinde dini inanç ve ritüeller yer almaktadır. Ancak ister ritüel ister profan¹ (din dışı) mahiyette olsun eski yeni bütün oyunlar tek bir kaynağa sahip değildir. Zamana ve mekâna bağlı olarak biçimleri değişip, yenileri meydana getirilebilmekte, zaman içerisinde oyunların ortaya çıkış nedenleri ve oyunlardaki figürlerin amaçları unutulabilmektedir (Elçin, 1964: 52). Bugün inanç ve ritüel maksadından uzak olarak yalnızca eğlence amacıyla oynanmaya devam eden köy seyirlik oyunları, İslamiyet öncesi dini ritüelleri simgelemesi, yerleşik Anadolu kültürü hakkında motifler barındırması ve göçebe Türk kültüründen izler taşıması dolayısıyla önemli bir kültürel mirastır (And, 2012: 89).

¹ Elçin (1964: 23), dinî ayinlere dayalı köy seyirlik oyunlarını ritüel; din dışı mahiyetteki köy seyirlik oyunlarını ise profan (Fr. *Profane*) olarak ikiye ayırmaktadır.

Günümüzde eğlence alışkanlıklarında meydana gelen değişimler köylerde oynanan köy seyirlik oyunlarını da yok olma noktasına getirmiş, birçok köyde oyunlar terk edilerek unutulmuştur. Ancak gelenek haline dönüşmüş olan seyirlik oyunların devam ettiği ve tüm zorluklara rağmen sürdürülmeye çalışıldığı yerler de bulunmaktadır. Köy seyirlik oyunlarının devam ettirildiği illerden birisi de Balıkesir'dir. Hayvan benzetmesine dayalı köy seyirlik oyunlarından -özellikle- deve oyunu, tülü kabak oyunu ve ayı oyunu Balıkesir'in İvrindi, Balya, Sındırgı, Bigadiç ve Dursunbey ilçelerinde yaygın olarak oynanmaktadır (Duymaz ve Şahin, 2010: 173-174).

Balıkesir'in Balya ilçesinde yaygın olarak bilinen ve devam ettirilmeye çalışılan köy seyirlik oyunlarının başında deve oyunu gelmektedir. Bu çalışmada, köy seyirlik oyunlarından olan ve Anadolu'da da yaygın olarak bilinen deve oyununun Balya ilçesindeki mevcut durumunun, coğrafi dağılışının ve özelliklerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Çünkü unutulmaya yüz tutmuş olan köy seyirlik oyunlarının akademik araştırmalarla incelenmesi, kayıt altına alınması ve coğrafi dağılışlarının tespit edilerek haritalanması² kültürel mirasın korunması ile gelecek kuşaklara aktarılabilmesi açısından son derece önemlidir.

Çalışma alanı olarak Balya ilçesi ve mahallelerinin seçilmesinde, konar-göçer bir kültürden gelen Yörük kültürünün hâlen devam edildiği bir coğrafya olması etkili olmuştur. Konar-göçer Yörük kültüründe deve Yörüklüğün şanı olarak değerlendirilmekte, göç sürecinin olmazsa olmazı olarak nitelendirilmektedir (Horzumlu, 2014: 73). Develer, uzun yıllar Anadolu'da taşımacılığın temel unsurlarından biri olarak kullanılmıştır. Ancak ulaşımdaki gelişmelere bağlı olarak taşımacılıkta develerin önemi azalmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak devecilik faaliyetlerinin azaldığı ya da terk edildiği yerlerde halk, deve ile olan bağını deve güreşleri (Çalışkan, 2013: 139) ve deve oyunları ile sürdürmektedir. Bu durum uzun yıllara boyunca devecilikle uğraşan insanların devecilik kültürünü yaşatma çabası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca devecilik kültürünün yerleşim yeri adları üzerinde de belirleyici olduğu görülmüş, çalışma alanı olan Balya ilçesinde Havutbaşı¹ isminde bir mahalle bulunduğu tespit edilmiştir. Balya ilçe genelinde oynanan deve oyununun da Yörük kültüründe önemli bir yere sahip olan devecilik geleneği ve göç olgusu ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Ancak deve oyunu, Balya ilçesinin bazı kırsal mahallelerinde oynanmaya devam ederken bazılarında sonlandığı, bazılarında ise hiç bilinmediği tespit edilmiştir. Oyunun oynanmasında görülen bu mekânsal farklılık ve farklılığa neden olan sebepleri tespit edebilmek araştırmanın da temel dayanağını oluşturmaktadır. Coğrafi olarak çok geniş sahalarda alan araştırması yapmak kolay olmadığı için idari fonksiyon sınırı göz önünde bulundurularak çalışma Balya ilçesi ve kırsal mahalleleri ile sınırlandırılmıştır.

Kültürel Bir Miras Olarak “Deve Oyunu”

Deve oyunu, “Sözel kültür içerisinde yaşatılan bir üretim, oyuna dönüştürülmüş tarihi veriler topluluğu, ritüel bir sunuş, tiyatral bir gösteri” olarak tanımlanmaktadır (Temur, 2011: 162-163). Anadolu dramatik oyunları başlığı altında hayvan benzetmesine dayalı seyirlik oyun olarak değerlendirilen deve oyunu (And, 2012: 221; Uygur, 2019: 152) Anadolu'nun

² Türkiye'de köy seyirlik oyunlarının dağılımını gösteren bir atlas çalışması mevcuttur. Özhan'ın (1997) çalışmasında, köy seyirlik oyunları özelliklerine göre tasnif edilerek altı başlık altında verilmiş ve bu doğrultuda köy seyirlik oyunları altı farklı Türkiye haritasında il bazlı olarak işaretlenmiştir. Ancak, Türkiye'nin güncel idari sınırları ve köy seyirlik oyunlarının mevcut durumlarındaki muhtemel değişiklikler sebebiyle bu çalışmanın güncellenmesi zorunludur.

¹ Havut, havut otu ile doldurularak yapılan deve semerine verilen isimdir (Koyuncu Okca, 2014: 52). Yöre halkı bu yerleşim birimine *Havutça* adını vermektedir.

çeşitli yerlerinde oynanmakta (Atlı, 2017: 22) kültürel kimliğin vurgulanmasında ve aktarılmasında önemli rol oynamaktadır.

Oyununun çıkış noktasına dair kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte, çıkış kaynağı olarak Orta Asya ve bu bölgedeki inanç ve yaşam kültürünün etkili olduğu ifade edilmektedir (Artun, 1993: 10). Temur tarafından Salar Türklerindeki deve oyunu üzerine yapılan çalışmada da oyunun çıkış kaynağı olarak Salar Türklerinin yaşadığı göç deneyimi gösterilmektedir (Temur, 2011: 159). Bunların yanı sıra Anadolu'daki başka etnik toplumların, özellikle Ermenilerin de deve oyunları oynadığı bilinmektedir (And, 2012: 221). Bu bulgulardan hareketle Orta Asya yaşam biçimi ve göçerlik sürecinde önemli bir yere sahip olan devecilik kültürü ile ilişkili olarak ortaya çıktığı düşünülen deve oyunu kültürel etkileşim sonucunda Anadolu ve Balkan coğrafyasına yayılmış (Artun, 1993: 10), çeşitli varyantları ortaya çıkararak geleneksel bir seyirlik oyun hâline dönüşmüştür.

Deve oyunu, içerisinde bulundurduğu bolluk, bereket ve inanç unsurları gibi öğelerle hayvan benzetmesine dayalı dini ya da ritüel kaynaklı oyunların içerisinde yer almaktadır. Oyunun içerisinde hayvan benzetmesi, kadın kılığına girme, kız kaçırma, ölme dirilme gibi motifler sergilenmektedir (Durmaz, 2015: 59). Özellikle oyunda sergilenen ölme dirilme motifi, bugün her ne kadar yalnızca yapılması gereken bir hareket olarak oyun içerisinde yer alsa da yenilenmeyi, yeniden doğuşu simgeleyen ritüel kökenli bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Deve oyunu genellikle Kurban Bayramı gibi dinî bayramlarda, düğün, şenlik ve kurtuluş günü gibi özel günlerde oynanmaktadır. Oyununun oynanma zamanı olarak Kurban Bayramı'nın seçilmesi, oyunun İslamiyet öncesindeki kurban verme ritüeli ve İslamiyet'in kabulü sonrasında kültürümüze giren kurban ibadeti ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir (Durmaz, 2016: 90-91). Bayramlar ve ritüeller, düzenli tekrarları ile kimliği koruyan bilginin iletilmesine ve devredilmesine imkân tanıyarak, kültürel kimliğin yeniden üretilmesini sağlamaktadır (Assmann, 2015: 65). Bu anlamda deve oyunu günümüzde her ne kadar ritüel fonksiyonunun ve kültürel kimlik aktarımının dışında eğlence amacıyla oynanmaya devam etse de içerisinde barındırdığı unsur ve motiflerle yüzlerce yıllık toplumsal hafızayı oluşturmaktadır.

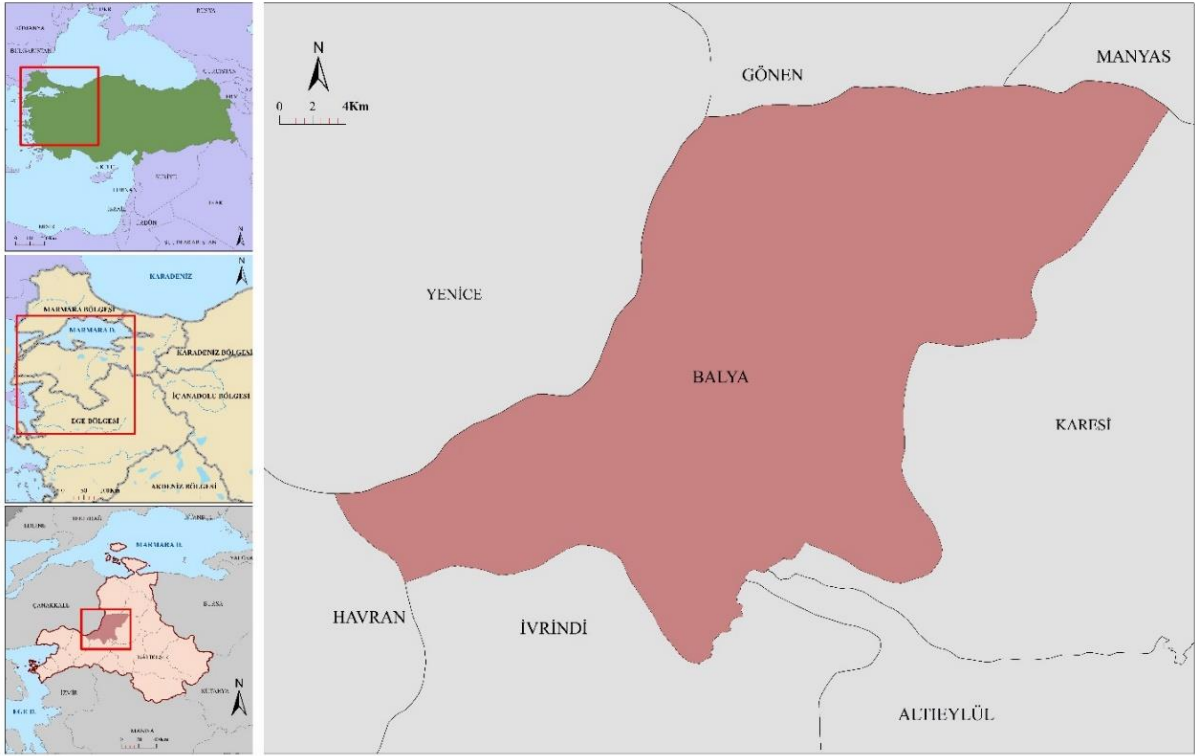
Bugün kaybolma ve unutulma ihtimali ile karşı karşıya kalan deve oyunu, 2014 yılında "Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri"ne, "Köy Seyirlik Oyunları" başlığı altında dâhil edilmiştir. Deve oyunu Isparta, Balıkesir, Çanakkale, Ardahan, Kayseri, Karaman (devem öldü oyunu), Mersin (deve botlaması), Tekirdağ ve Yalova (cema² oyunu) illerinden ulusal envantere eklenmiştir (URL-1). Bu illerden somut olmayan kültürel miras listesine eklenen deve oyunu, resmî olarak kayıt altına alınmış ve oyunun kültürel miras olarak korunması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra özellikle halk edebiyatı alanında çalışan araştırmacılar tarafından deve oyunu ile ilgili akademik çalışmalar yapılarak farklı illerde ve bölgelerde oynanan deve oyunu ve özellikleri literatüre kazandırılmıştır (Artun, 1993; Atlı, 2017; Coşkun, 2018; Durmaz, 2016; Uygur, 2019; Yiğit, 2018). Bu çalışma ile de Balya ilçesinde oynanan deve oyununun mevcut durumu ve özellikleri ile coğrafi dağılışı araştırılarak oyunun kayıt altına alınması ve literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışma Alanının Yeri ve Sınırları

Balya ilçesi, Balıkesir il merkezinin kuzeybatısında yer almakta, doğusunda Karesi, Güneyinde İvrindi ve Altıeylül, Güneybatısında Havran, Kuzeyinde Gönen ve Manyas, Batısında ise Çanakkale iline bağlı olan Yenice İlçesi bulunmaktadır (Şekil:1). İlçenin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte farklı medeniyetlere ev sahipliği yaptığı ve yerleşmenin gelişmesinde madencilikğin önemli rolü olduğu bilinmektedir (Aydın, 2006: 135).

² Artun'a göre (1993: 7), *cema* erkek deveye verilen isimdir.

Tarihsel süreçte farklı medeniyetlerin yaşamış olduğu Balya, Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde Oğuz boylarının yoğun olarak yerleştiği bir bölge haline gelmiştir. Daha yakın dönemde ise Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldan itibaren kaybettiği Balkan ve Kafkas coğrafyalarından gelenlerde yörede iskân edilmiştir. 20. yüzyılın başında ise madencilığe bağlı olarak ilçe merkezinde az sayıda da olsa gayrimüslimin yaşadığı da bilinmektedir (Şimşir, 2009: 156). Belediye teşkilatının 1890 yılında kurulduğu Balya, 1910 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. Maden işletmeciliğine bağlı olarak 1907 yılına kadar göç alan ve nüfusu 52.689'a kadar çıkan Balya bu tarihten sonra göç vermeye başlamıştır. Bu durumun yaşanmasında madenlerin azalması, 1929 ekonomik krizi, 1939 yılında maden işletmesinin tamamen kapatılması gibi sebepler etkili olmuştur. 1927 sayımında 30.846 olan Balya nüfusu, 1950'de 25.557'ye 2000 sayımında ise 18.869'a düşmüştür (Aydın, 2006: 135). 2021 yılı nüfus verilerine göre ise Balya nüfusu 12.658 kişidir (URL-2). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren nüfusu azalan Balya'da etnik yapı çok çeşitli olmayıp yoğun olarak Yörük kültür ve gelenekleri hâkim olduğu görülür. Konar-göçer yaşam şeklinde önemli bir ulaşım ve taşıma aracı olarak kullanılan develer Yörük-Türkmen kültüründe önemli bir yere sahiptir (Çalışkan, 2012: 374). İlçe genelinde yaygın olarak bilinen deve oyununun da deve ve devencilik kültürü ile ilgili olduğu, oyun içerisinde yer alan bazı figürlerin ve söylenen mânilerin de göçerlik ve taşımacılık sürecindeki davranışları canlandırmak amacıyla dramatize edildiği düşünülmektedir.

Şekil 1: Çalışma Alanının Yeri ve Sınırları

Veri Kaynağı ve Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuş, nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Görüşme ve gözlemler Balya merkez ve kırsal mahalleleri olmak üzere toplam kırk altı mahallede gerçekleştirilmiştir. Alan araştırmaları 2021 yılı Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde tamamlanmıştır. Kırk dörtü kırsal mahalle ve ikisi merkez mahalle olmak üzere toplam kırk altı mahallenin kırk ikisine bizzat gidilerek her mahallede deve oyunu oynanıp oynanmadığına dair bilgi edinilmiş, geçmişte

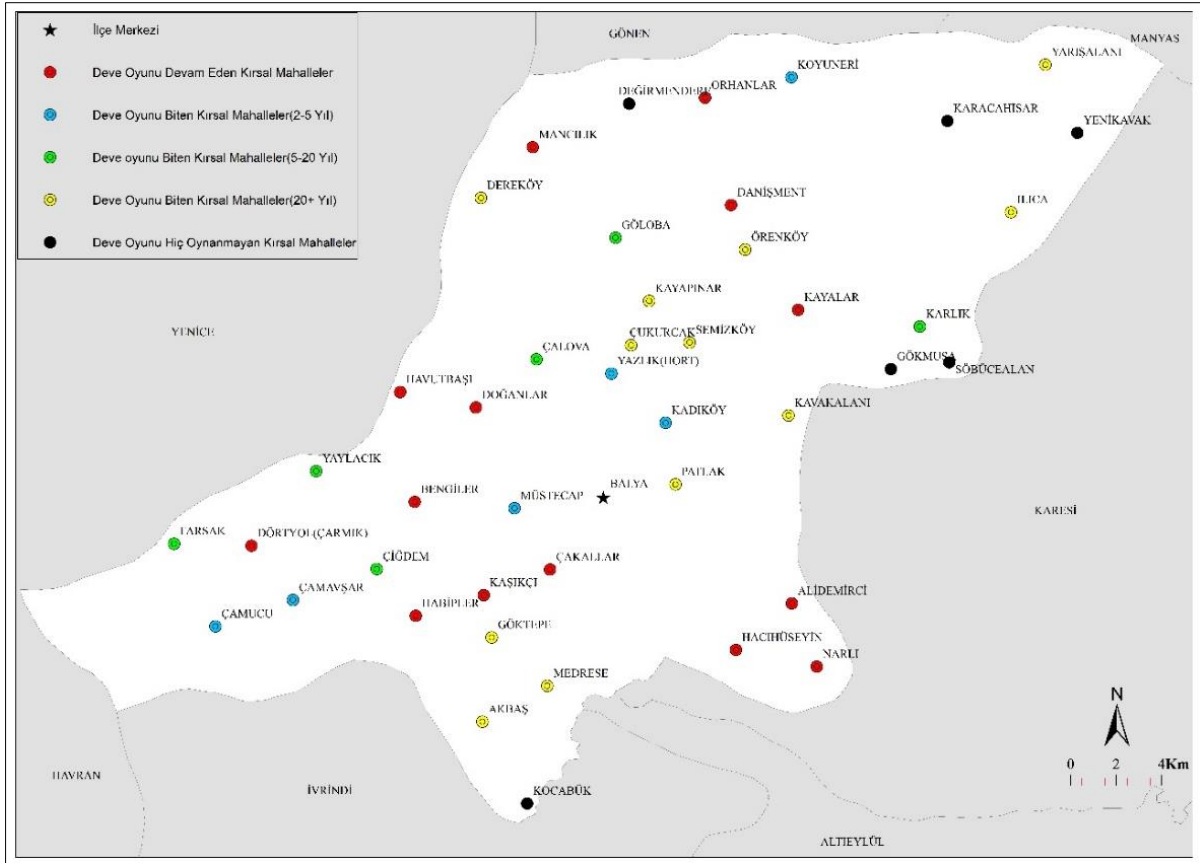
oynandığı ya da hâlen oyunun devam ettiği mahallelerde oyun hakkında bilgi sahibi olan kişilere ulaşılarak bu kişilerle yarı yapılandırılmış görüşme formu çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece amaçlı örnekleme yönteminden olan kartopu veya zincir örnekleme yöntemi kullanılarak konu ile ilgili daha çok bilgi sahibi olan bireylere ulaşılmıştır (Özgen, 2016: 173-174). Gidilemeyen dört kırsal mahallenin ise muhtarına telefon yoluyla ulaşılarak deve oyunu ile ilgili bilgiler edinilmiştir. Görüşmelerde deve oyunun tarihsel süreci, oynanma şekli ve yeri ile günümüzdeki durumu gibi başlıklarda açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Görüşmeler katılımcıların onayı doğrultusunda sesli olarak kayıt altına alınmış, sesli olarak kayıt alınamayan durumlarda ise anlatılanlar not edilmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde kaynak kişilerin görüşlerini yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir ve elde edilen bulgular düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya sunulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000: 158-159). Çalışmada da elde edilen verilere bulgular bölümünde yer verilmiştir. Ayrıca Balya ilçesinde deve oyunun oynanıp oynanmama durumu ArcGIS programı kullanılarak haritalanmıştır. Harita oluştururken; günümüzde oyunun aktif olarak oynandığı yerler, 2-5 yıl öncesinde oyunun bittiği kırsal mahalleler, 5-20 yıl öncesinde biten kırsal mahalleler, 20 yıl ve öncesinde biten kırsal mahalleler ve deve oyununun hiç bilinmediği kırsal mahalleler şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır.

Bulgular

Deve Oyununun Balya İlçesindeki Coğrafi Dağılışı

Yapılan alan araştırmaları, görüşmeler ve gözlemler sonucunda deve oyununun Balya ilçe genelinde yaygın olarak bilindiği ve bütün zorluklara rağmen devam ettirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde kırk dört kırsal mahallenin on dördünde deve oyunu aktif olarak oynanmaya devam etmektedir. Son iki yıldır koronavirüs salgınından dolayı kaymakamlıktan alınan özel izin ile de olsa bu mahallelerde deve oyunu devam etmektedir. Bu mahalleler dışında kalan yirmi dört kırsal mahallede ise deve oyununun bilindiği ancak nüfusun azalması, oyuna sahip çıkacak ve devam ettirecek kişilerin kalmaması ve korona virüs etkisi gibi sebeplerle oyunun bittiği tespit edilmiştir (Şekil 2). Balya ilçe merkezinde ise (Enverpaşa ve Koca Camii mahalleleri) yalnızca Balya'nın düşman işgalinden kurtuluşu günü etkinliklerinde kırsal mahallelerden gelen kişilerce deve oyunu oynandığı ifade edilmiştir. Alan araştırmalarından tespit edildiği üzere Balya ilçesinde deve oyunu Yörük yerleşmesi olarak tanımlanan kırsal mahallelerde bilinmekte ve oynanmaktadır.

Balya ilçesinin Kocabük, Değirmendere, Gökmusa, Söbücealan, Yenikavak ve Karacahisar kırsal mahallelerinde ise deve oyununun oynandığına dair bilgi bulunmamaktadır (Şekil 2). Bu kırsal mahallelerde yapılan görüşmeler sonucunda eski tarihlerde de oyunun oynandığına dair bir bulguya rastlanamamıştır. Deve oyununun oynandığına dair veri bulunmayan kırsal mahallelerin demografik ve kültürel özelliklerine bakıldığında; Değirmendere ve Kocabük Çepni kültürünün hâkim olduğu yerleşme birimiyken, Gökmusa, Söbücelan ve Yenikavak Balkanlardan ve Kafkaslardan göç edenlerin yoğun olarak yerleştiği kırsal mahallelerdir. Deve oyununun bu kırsal mahallelerde oynanmamasında kültürel ve demografik farklılığın belirleyici olduğu düşünülmektedir. Karacahisar ise kaynak kişi tarafından Yörük yerleşmesi olarak tanımlanmasına rağmen deve oyununa dair bir veri bulunmamaktadır.

Şekil 2: Balya İlçesinde Deve Oyununun Coğrafi Dağılışı

Balya İlçesinde Deve Oyununun Oynanma Zamanı

Deve oyunu genel itibariyle Kurban Bayramı'nda ve düğünlerde oynanan seyirlik oyundur. Balya ilçesi kırsal mahallelerinde de deve oyunu Kurban Bayramlarında ve düğünlerde oynanmaktadır. Ancak oyunun oynandığı gün sayısında ve zamanında kırsal mahalleler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Deve oyunu, Bengiler, Çakallar, Doğanlar, Dört Yol (Çarmık), Habipler, Havutbaşı, Kaşıkçı, Mancılık, Orhanlar mahallelerinde Kurban Bayramı günlerinde, Alidemirci, Danişment, Hacıhüseyin ve Kayalar mahallelerinde ise yalnızca düğünlerde oynanmaktadır. Deve oyunu genellikle Kurban Bayramı'nın birinci ve ikinci günü oynanmaktadır.

Daha eski tarihlerde Kurban Bayramı'nda dört gün boyunca da deve oyununun oynandığı ifade edilmiştir. Yine daha önceki dönemlerde Havutbaşı ve Çalova kırsal mahallerinde bayram günlerini aşan sürelerde de deve oyununun oynandığı ifade edilmiştir. Ancak bu durumun sürekli olmayıp mevsime, iş yoğunluğuna ve katılımcıların durumuna göre değişebildiği belirtilmiştir. Bu mahallelerde günümüzde deve oyunu genel olarak Kurban Bayramı'nda yalnızca bir gün ve akşam oynanmaktadır. Orhanlar kırsal mahallesinde ise iki gün şeklinde deve oyunu oynatılmaya devam etmektedir.

Devenin Hazırlanışı, Oyun Yeri ve Oyun Süreci

Deve oyununun çalışma alanını oluşturan tüm kırsal mahallelerdeki ortak özelliği oyunda maketi yapılan devenin hazırlanma şeklidir. Oyun için hazırlanan devenin dışı çul kilimden (Fotoğraf-1a) içi de merdiven şeklinde hazırlanmış ahşaptan meydana gelmektedir. Bunun yanında kafasını oluşturan kısım hayvan iskeletinden yapılmakta ve devenin içinde ses

çıkarmak amacıyla çanlar kullanılmaktadır. Deveyi oynatmak için de yetişkin iki kişi devenin içine girmektedir.

Mancılık kırsal mahallesinde yapılan görüşmede devenin nasıl hazırlandığı kaynak kişi tarafından şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Eskiden herkes özellikle delikanlılar evinden çul getirirdi. Devenin iki tarafına ve önüne çul dikilir, arkasına çul çuval dikedik. İçinde keçi çanları olurdu. Develerin kulakları çavdar sapından kafası kemikten boynu ağaçtan yapılırdı” (KK 1).

Fotoğraf 1: Mancılık mahallesinde eski deve oyunlarında devenin üzerini örtmek için çul kullanılmaktadır (a) (URL-2). Günümüzde ise devenin üzeri kadifeden dikilmiş örtü ile örtülmektedir (b).

Günümüzde devam eden deve oyunlarında çul yerine kadife, kilim, çuval gibi örtüler kullanılmakta, devenin içerisindeki ahşap yerine plastik malzemeler kullanılabilir (Fotoğraf 1a-b, 2a-2b). Mancılık kırsal mahallesinde çul bulmakta yaşanan zorluktan dolayı kadife örtüye geçildiği, bu değişikliğin deve oyununun günümüze kadar devam etmesinde önemli katkısının olduğu belirtilmiştir. Çakallar kırsal mahallesinde de devenin hazırlanmasında kullanılan malzemeler ve günümüzde yaşanan değişim kaynak kişi tarafından şu cümlelerle anlatılmıştır.

Deve oyunu bizim köyümüzde bitmişti 3-4 senedir tekrardan canlandırdık, geleneği öldürmeyelim dedik. Eski develer ağır oluyordu. Eskiden devenin içi ağaçtan yapılır, üzerine kıl çul örtülür, cami halılarından üzerini örterdik, kafası “hattık” dediğimiz kemikten olurdu. Ben de yeni develerin içini su borusundan yaptırđım. Böylece deveyi hafif hâle getirdik, içine girmesi ve oynatması daha kolay oldu (KK 2).

Bu anlamda devenin hazırlanma şekli günümüz şartlarına göre uyarlanmış, daha kolay temin edilebilen malzemeler kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu durum son dönemde hazırlanan develerin özensiz ve orijinal görüntüsünden uzak bir şekilde hazırlanmasına yol açmıştır (Fotoğraf 2a).

Fotoğraf 2: Orhanlar Mahallesi'nde devenin örtüsü çuvallardan hazırlanırken (a), Alidemirci mahallesi'nde eski kilimler kullanılmaktadır (b).

Deve oyununun oynanma yeri olarak genellikle meydanlık alanlar tercih edilmekle birlikte, bazı kırsal mahallelerde oyun boyunca köy içerisinde dolaşıldığı tespit edilmiştir. Deve oyunu çalışma alanını oluşturan mahallelerin tamamında açık havada oynanmaktadır. Oyunun oynatılacağı yer seçiminde de meydanlık bir alan olması ve kaçılacak ara sokakların bulunmasına özen gösterilmektedir. “Mekânların oyunlar üzerinde sınırlayıcı, özgürleştirici, alan açıcı, anlam yükleyici, düzen belirleyici ve atmosfer oluşturucu şeklinde birçok etkisi olduğu görülmektedir” (Sevindik, 2021: 139). Bu duruma paralel olarak, Mancılık mahallesi'nde deve oyununun oynanma yeri seçimi kaynak kişi tarafından şu cümlelerle ifade edilmiştir: “Deve Mancılıkta hep aynı yerde oynanır. Oyunun oynandığı meydan oyuna çok elverişlidir. Burada sokaklar dar kaçış yeri çoktur. Bir kere köy meydanına getirilip oynandı, olmadı. Çünkü orası çok geniş bir meydandı. Millet kaçacak yer bulamadı. Evine giden gelmedi” (KK 1).

Deve oyununun oynanma şekli ve oyundaki deve sayısı da bazı mahallelerde farklılık göstermektedir. Genellikle oyunlarda bir tane deve oynatılmakta olup, üçü bulan deve sayısı ve yanında yavrularının (torum)³ simgelendiği ufak develerin oynatıldığı mahalleler de bulunmaktadır. Çakallar mahallesi'nde birden fazla deve oynatılmakta ve her sene bir kişi tarafından develer sahiplenilerek bakımları üstlenilmektedir. Diğer mahallelerde oyunun masrafı ve develerin hazırlanmasındaki ihtiyaçlar köy gençliği ve köyün ileri gelenleri tarafından karşılanmaktadır. Deve oyununun hazırlanması maddi anlamda yüksek maliyetler gerektirmese de birtakım ihtiyaçlar ve eskiyen, bozulan malzemelerin yenilenmesi için maddi destek gerekmektedir. Köy gençliği tarafından maliyetlerin üstlenildiği yerlerde maddi anlamda sorun yaşanmazken devenin sahipliğini bir kişinin üstlendiği yerlerde bu durum sorun oluşturmaktadır. Çakallar mahallesi'nde deve oyununu yöneten ve oynatan kişi bu süreci şu cümlelerle ifade etmiştir:

Bizim köyümüzde devenin sahibi olur. Devenin bakımı da sahibi tarafından üstlenilir. Ancak bu durum maliyetli oluyor. Bu sene develer çansızdı. Bir çan yüz lira, bir kişi masrafları karşılamaya yetişemiyor. Kurban kesiminden kazandığım parayı deveye harcıyorum. Köylü yirmişer lira verse deve oyunu her sene olur. Millet eleştiriyor, ben de artık deveyi sahiplenmek, oyunu hazırlamak istemiyorum.

³ Balıkesir yöresinde deve yavrusuna torum denilmektedir (KK 1). *Torum* (türün) ya da *dorum* şeklinde Türkiye Türkçesi ağızlarında deve yavrusu anlamıyla geçmektedir (Tor, 2011: 1754).

Bunlardan dolayı deveyi bu sene ben bıraktım. Önümüzdeki yıl yapacak olana desteğimi veririm. Seneye köyümüzün damadı devenin masraflarını üstlendi (KK 2).

Deve oyunu genellikle akşamları oynanmakta, oyun süresince deve oyun alanına toplanan kişilerin üzerine doğru giderek korkutmaya, kaçırmaya çalışmaktadır. Bu süreçte şapka alma, evlerin önüne gidip kavurma isteme gibi oyunlar çıkarılmakta olup, devenin içerisine girenler yoruldukça değiştirilmektedir. Sadece akşamları deve oyununun oynandığı yerlerde, deve oyunu yaklaşık iki saat boyunca devam etmektedir. Orhanlar mahallesinde deve oyununun oynanma şekli kaynak kişi tarafından şu cümlelerle anlatılmıştır: “Deve kahveye doğru gelince herkes kahvenin içerisine kaçar, kapıyı kapatırlar, sen dışarda kaldıysan kemik ağzıyla şapkayı kapar gider, sen peşinden almaya gidince on beş, yirmi lira para isteyip şapkayı geri verir. Genç kızların kadınların üzerine doğru yürür, onları kaçıtır” (KK 3). Ayrıca Mancılık, Doğanlar, Müstecap, Çakallar mahallerinde devenin yanında arap adı verilen (kadın kıyafeti (ferace) giyip yüzünün siyaha boyanması ile oluşturulan tiplene) (Fotoğraf 1a) kişilerin olduğu ve arapların elinde çırpak (uzun dalları olan sopa) ile oyuna katılanları kovaladığı belirtilmiştir. Günümüzde araplar yüzünü siyaha boyamak yerine korkutucu ve ışıklı maskeler takarak oyuna katılmaktadır (Fotoğraf 3a). Orhanlar mahallesinde de elinde çırpak ile oyuna katılanları kovalayan kişilere arap ya da deli kadın denilmektedir (Fotoğraf 3b).

Fotoğraf 3: Mancılık mahallesinde araplar çeşitli maskeler kullanmaktadır (a). Orhanlar mahallesinde ise arap ya da delikadınların çuvaldan hazırlanan örtüyü giydikleri görülmektedir (b).

Deve oyununda oyunun sonlarına doğru ölüp dirilme motifi sergilenmektedir. Bu motifte oyunun sonuna doğru hastalanan ya da ölen deveyi bir hoca (hitabeti güçlü ve olayları iyi anlatabilen kişi) okuyarak tekrardan iyileştirip/canlandırır ve ardından oyun kısa bir süre daha devam ederek son bulur. Devenin okunmasında bir yıl boyunca köyde meydana gelen olaylar komik ve esprili bir dil ile katılımcılara anlatılmakta, her bir anlatıdan sonra âmin denilmekte, böylece devenin duası yapılarak oyun sonlanmaktadır.

Kayalar mahallesinde düğün eğlencelerinde oynanan deve oyunu ve oyunda sergilenen ölüp dirilme motifi şu şekilde gerçekleşmektedir:

Oyun çıkaran deveciler başka memleketlerden düğüne tuz patates getirdiğini söylerlerdi. Deveciler “filan yerden çıktık yola kayalarda düğün olduğunu duyduk deve yoruldu verdik mola yok mu bunu okuyacak bir hoca” diyerek mâni okurlar deveyi düğünün orta yerine yatırılırdı. Hoca okuyunca deveye can gelir, “vur davulcu” deyince deve canlanır, muhabbet devam ederdi (KK 4).

Dörtüol mahallesinde deve oyununun nasıl sonlandığını kaynak kişi şöyle anlatmıştır: “Bayramın dördüncü günü devenin ölme zamanı gelmiştir. Deve akşam ölür yatar, hoca deveyi okumaya gelir, muhabbet biter” (KK 5).

Deve oyununda sergilenen ölüp dirilme motifi daha önce ifade edildiği üzere yeniden doğuşu, bolluk ve bereketi simgeleyen ritüel kökenli bir hareket olarak değerlendirilmektedir. Ancak deve oyununu oynatanlar tarafından oyunun bir parçası olarak icra edilmekte oyuna seyirci olarak katılanlar tarafından da oyunun bir süreci olarak seyredilmektedir. Yapılan görüşmelerde oyunda sergilenen bu motifin anlamına dair fikir beyan edilmemiştir.

Çalışma sahasını oluşturan kırsal mahallelerde önceki dönemlerde deve oyunun yanı sıra -özellikle bayram günlerinde- başka köy seyirlik oyunlarının da oynandığı tespit edilmiştir. Mahallelere göre farklılık göstermekle birlikte ayı oyunu, kaplumbağa oyunu, maymun oyunu, pamukçu oyunu, bebek oyunu, cingirik oyunu, kız kaçırma oyunu, ebe dede oyunu gibi oyunlar oynanmıştır. Ancak günümüzde bu oyunlar kırsal mahallelerde sonlanmış olup yalnızca Çamucu mahallesinde ayı oyunu oynanmaya devam etmektedir.

Kadıköy mahallesinde önceki dönemlerde oynanan deve oyununun yanında oynanan diğer oyunları kaynak kişi şu cümlelerle anlatmıştır: “Pamuk çapalama bayramın son günü oynanır, Öküz arabası pulluk getirilir, tarla sürülür, at arabası ile tayfa giyilir bayan elbisesi giyen erkekler olur. Bir amca çarşafın içinde bebek oynatırdı. Dördüncü gün deve muhabbeti bitince develer kesilirdi” (KK 6).

Deve oyununun devam ettiği kırsal mahallelerde görüşme yapılan ileri yaştaki kişiler deve oyununun günümüzdeki durumuyla ilgili olarak; artık oyunun tadının kalmadığını çok genç yaşta “çoluk çocuk olarak tabir ettikleri” kişiler tarafından özensiz olarak hazırlandığını ve bugün yarın buralarda da oyunun sonlanacağını ifade etmektedirler. Önceki dönemlerde çevre köylerden hatta ilçelerden yoğun katılımın olduğu deve oyunlarında artık katılan kişi sayısı ve oyuna gösterilen ilgi de azalmaktadır.

Ancak bu noktada Çakallar ve Dört Yol (Çarmık) kırsal mahallelerinde önceki yıllarda bitmiş olan deve oyunu son on yıllık periyotta canlandırılmış, yoğun katılım ve destek sayesinde oyun zengin içerikle tekrar oynanır hale gelmiştir. Bu mahallerde, farklı şehirlerde ikamet etmekte olup Kurban Bayramı’nda ziyarete gelen kişiler deve oyununa sahip çıkmakta ve oyuna yoğun olarak katılım göstermektedirler. Böylece unutulmaya yüz tutmuş olan deve oyunu yaşatılmaya devam etmektedir.

Çakallar kırsal mahallesinde deve oyununun günümüzdeki durumu ve oyunu sürdürme çabaları kaynak kişi tarafından şu cümlelerle ifade edilmiştir.

Yirmibeş, otuz yıl önceki oyunlar yok ama biz yine de dört senedir oyunu yaşatmak için uğraşyoruz. Son iki yıldır koronadan dolayı kaymakamlıktan izin alarak deve oyununu oynatıyoruz. Bizim köyümüzde oyun meydana oynanır, insanlar bu meydana toplanır. İzlemeye gelenler çok olur. Oyunda üç tane deve olur, bir büyük iki tane küçük deve. Deve oyunun sonunda deveye doğum yaptırılır bitince deve okunur, muhabbet sona erer. Köyümüzdeki deve oyununu tanıtmak için televizyon çağıracaktım, korona olumsuz etkiledi (KK 2).

Sonuç

Yalnızca çocukların uğraşı ve boş zaman etkinliği olarak görülmesinin yanı sıra kültürel bir birikim ve aktarım aracı olan oyun, kültürel belleğin oluşmasında önemli katkılar sunmaktadır. Seyirlik oyunlarda kültürel birikimin aktarılması ve yaşatılması anlamında önemli bir yere sahiptir. Şehir merkezlerinde oynanan seyirlik oyunlar daha önceki yıllarda sonlanmış olsa da kırsal alanlarda seyirlik oyunlar devam etmekte, kültürel bir miras olarak yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Coğrafi ortam, kültür ve inanç biçimleri bu oyunların ortaya çıkmasında, oynanış biçimlerinde ve şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bugün bu oyunlar her ne kadar inanç ve kültürel aktarım amacından uzak olarak yalnızca eğlence maksadıyla oynanmaya devam etse de önemli bir kültürel mirastır. Yaşanan teknolojik gelişmeler, kırsal alanlarda nüfusun azalması, son dönemde yaşanan salgın hastalığın olumsuz etkileri gibi sebeplerden dolayı sürdürülmeye çalışılan seyirlik oyunlar da terk edilmekte ve bitme noktasına gelmektedir.

Bu anlamda köy seyirlik oyunlarından olan deve oyunu da halkın eğlence, inanç ve kültüründe önemli bir yer tutmakta, Türkiye'nin farklı bölgelerinde yaygın olarak bilinmekte ve çeşitli illerde günümüzde de oynanmaya devam etmektedir. Deve oyununda sergilenen motifler bugün bilinçsiz olarak icra edilse de özellikle ölüp dirilme motifi İslamiyet öncesi inanç biçimiyle ilişkilendirilmektedir.

Dolayısıyla deve oyununun özelliklerinin araştırılması, yaşadığı değişim ve dönüşümün kayıt altına alınması ve oyunun coğrafi dağılışının tespit edilebilmesi, hem ilgili literatüre katkı sağlanması hem de konuyu merak eden ilgililere bu kültürel değerimiz hakkında bilgi verilebilmesi açısından son derece değerlidir.

Araştırma alanı olan Balya ilçesi ve kırsal mahallerinde dağılışı ve özellikleri araştırılan deve oyunu ilçe genelinde yaygın olarak bilinmekte on dört kırsal mahallesinde ise aktif olarak oynanmaya devam etmektedir. Balya ilçe genelinde yaygın olarak bilinen deve oyununun Türkiye genelinde olduğu gibi ilçe genelindeki kırsal mahallelerinde de çeşitli varyantları sergilenmektedir. Literatür taraması ve saha çalışmalarından elde edilen bulgular doğrultusunda Yörük kültürü ve göçebe yaşam şekline bağlı olarak ortaya çıktığı tespit edilen deve oyunu Balya ilçesinin yalnızca altı kırsal mahallesinde bilinmemektedir. Balya ilçesi ve kırsal mahallelerinde deve oyunu Yörük yerleşmesi olarak tanımlanan yerlerde bilinmekte ve oynanmaya devam etmektedir. Son dönemde yaşanan olumsuz gelişmeler ve kırsal mahallelerde nüfusun azalmaya devam etmesi ile on dört kırsal mahallede de oyun bitme noktasındadır. Bu mahallelerin iki tanesinde önceki yıllarda biten deve oyunu canlandırılmıştır. Salgın hastalık etkisi de zaten bitme noktasına gelmiş olan deve oyununun bazı mahallelerde sonlanmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak kültürel miras listesine eklenen deve oyununun oynanmaya devam etmesi, oyunun orijinal şekli ve özellikleri ile gelecek kuşaklara aktarılması bu kültürel birikimin kaybolmasının önüne geçecek ve modern eğlence alışkanlıklarının yanında oynanmaya devam edebilecektir.

Kaynakça

- AND, Metin (2012). *Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AND, Metin (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk tiyatrosu tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ARTUN, Erman (1993). *Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları*. Ankara: Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- ASSMANN, Jan (2015). *Kültürel Bellek*. (çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- ATLI, Sagıp (2017). "Köy Seyirlik Oyunlarından "Deve Oyunu" Üzerine Bir Değerlendirme ve Balıkesir-Pamukçu Deve Oyunu", *Journal of Turkish Language and Literature*, C.3, S.2, s. 16-40.
- AYDIN, İbrahim (2006). "Madencilik-Şehirleşme İlişkinine Farklı Bir rnek: Balya", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.12, s. 133-148.
- BATESON, Patrick ve Paul Martin (2014)Ö. *Oyun, Oyunbazlık, Yaratıcılık ve İnovasyon*. (çev. Songül Kirgezen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- ÇALIŞKAN, Vedat (2012). “Bir Kültürün Zamana ve Mekâna Tutunma Aracı: Deve Güreşi Şenlikleri”, *Aşklar, Savaşlar, Kahramanlar ve Çanakkale*. (ed. Filiz Özdem). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ÇALIŞKAN, Vedat (2013). “Somut Olmayan Kültürel Bir Mirasın Güncel Bir Değerlendirmesi: Anadolu Devecilik Kültürü ve Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri”. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S.11, s. 137-166.
- DURMAZ, Uğur (2015). *Balıkesir Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- DURMAZ, Uğur (2016). “Amaçları Bakımından Balıkesir Deve Oyununda Yer Alan Ölüp Dirilme Motifi ve Kurban Ritüelinin Benzerliği”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 19, S. 36, s. 81-93.
- DUYMAZ, Adil ve Halil İbrahim Şahin (2010). “Balıkesir ve Çevresinde Hayvan Benzetmecesine Dayalı Köy Seyirlik Oyunları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 13, S. 23, s. 171-185.
- ELÇİN, Şükrü (1964). *Anadolu Köy Orta Oyunları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- GÜLERSOY, Ali Ekber (2017). “Türkiye Kültürel Coğrafyasının Az Bilinen Değerleri: Modern Köy Tiyatroları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 51, s. 46-69.
- HUIZİNGA, Johan (2013). *Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- HORZUMLU TUZTAŞ, Ayşe Hilal (2014). “Sarıkeçili Yörük Yaşamında Deve”, *Deve Kitabı*. (ed. Emine Gürsoy Naskali ve Erkan Demir). İstanbul: Kitabevi.
- KOYUNCU OKCA, Ayşegül (2014). “Geleneksel Deve Güreşleri ve Deve Donanımları”, *Deve Kitabı*. (ed. Emine Gürsoy Naskali ve Erkan Demir). İstanbul: Kitabevi.
- ÖZGEN, Nurettin (2016). “Nitel Araştırmalarda Verilerin Toplanması ve Analizi”, *Beşeri Coğrafyada Araştırma Yöntemleri ve Teknikler*. (ed. Nurettin Özgen). Ankara: Pegem Akademi.
- ÖZHAN, Mevlüt (1997). “Türkiye’deki Dramatik Köy Seyirlik Oyunları Üzerine Bir Atlas Denemesi”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Sektörün Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 292-313.
- SEVİNDİK, Azem (2021). *Türk Mizah Ekolojisi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ŞİMŞİR, Nahide (2009). “Osmanlı Devleti’nin Son Yıllarında Balya Kazasının Demografik Durumu”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 8, s. 155-172.
- TEMUR, Nezir (2011). “Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu”, *Millî Folklor*, C. 23, S. 90, s. 156-163.
- TOR, Gülseren (2011). “Anadolu Ağızlarında Yavru Adları”, 38. *ICANAS*, IV. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, s. 1749-1829.
- TÜMERTEKİN, Erol ve Nazmiye Özgüç (2014). *Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UYGUR, Hatice Kübra (2019). “Hayvan Benzetmecelerine Dayalı Deve Oyunlarına Dair Bir Değerlendirme”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 47, s. 145-161.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan Şimşek (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YİĞİT, H. Neslihan (2018). “Afyonkarahisar Yöresi Köy Seyirlik Oyunlarından “Deveci” Oyunu”, *PALIMSEST International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research*, C. 3, S. 6, s. 217-223.

İnternet kaynakları

URL-1:Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri, <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-279417/somut-olm-kult-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html> (E.T.: 22.11.2021).

URL-2:TÜİK Nüfus ve Demografi Verileri, <https://cip.tuik.gov.tr/#>, (E.T.: 21.2.2022)

URL-3:<http://mancilik.blogspot.com/2008/06/mancilikta-deve-oyunatma-gelenei.html> (E.T.: 16.2.2022)

Kaynak Kişiler

KK 1: Ali BAŞOL, Erkek, 70, Mancılık, Emekli, İlkokul, 25.07.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

KK 2: İ. Ç. Erkek, 45, Çakallar, Esnaf, Lise, 14.08.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

KK 3: İsmail SARIOĞLU, Erkek, 60, Orhanlar, Emekli, Lise, 21.07.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

KK 4: E. H. Erkek, 65, Kayalar, Emekli, İlkokul, 26.08.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

KK 5: Mehmet BULUT, Erkek, 62, Dört Yol, Emekli, İlkokul, 15.08.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

KK 6: F. Ö. Erkek, 59, Kadıköy, Esnaf, İlkokul, 23.07.2021 tarihinde yapılan görüşmenin ses kaydı yazarların şahsi arşivindedir.

Not: KVKK kapsamında kaynak kişilerin tamamı bilgilendirilmiştir. Kaynak kişilerin isteği doğrultusunda üçünün isim ve soy isimlerinin baş harfleri verilmiştir. Verilen diğer bütün bilgiler için kaynak kişilerin rızaları alınmıştır.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmiş(ler)dir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışmayla ilgili olarak Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu komisyonundan alınan 09.04.2021 tarihli ve 8.22 karar sayılı belge UHAD Editör Kuruluna sunulmuştur.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada kullanılan haritaların hazırlanmasında destek sağlayan Emre DUMAN'a teşekkürler.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Yazarın Notu:

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından eşit oranda katkı sağlanarak hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Regarding this study, the document dated 09.04.2021 and decision number 8.22 received from the Tokat Gaziosmanpaşa University Social and Human Sciences Ethics Committee commission was submitted to the UHAD Editorial Board.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgments: Thanks to Emre DUMAN for his support in the preparation of the maps used in the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Author's Note:

Author Contributions: All parts of this article have been prepared by two authors with equal contributions.